

Kézikönyv a módszerekről

Nagy Ádám – Antal Ágnes – Holczer Mónika:

Ifjúságügyi módszertár

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ

trenyo@index.hu

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Budapest

A 30 éve végzett általános iskolások jubileumi osztálytalálkozója az egykori kortársvezető indítványára 3 játékkal kezdődött egy Duna-parti meghitt beszélgetésen:

- *Mondj magadról egy „igaz” és egy „hamis” állítást, de ne mondd meg, hogy melyik melyik!*
- *Tulajdonságokat, sorsrészleteket mondok, aki leginkább magára ismer, az cseréljen helyet azzal, aki legkevésbé (a legkékebb szemű, a legmesszebről érkezett a találkozóra, aki a legjobban kedveli a cicákat, aki legrégebben hagyta abba tanulmányait, akik legutóbb stb.)!*
- *Írd fel egy cédulára, mi az, amit leginkább adni tudnál másoknak, s egy másik cédulára, amit kérnél másoktól (az egymásra talált párok e választás alapján ültek egymás mellé a játékot követő vízibicikli-túrán)*

Az egykori pesterzsébeti iskolás lány nem ismerte a Nagy Ádám – Antal Ágnes – Holczer Mónika készítette *Ifjúságügyi módszertár* című új kötetet, amely *100 nonformális módszer és szituáció megoldása* címmel és alcímmel kínálja magát, fontosnak tartván jelezni, hogy ez a kötet az Ifjúságügyi Szakértők Társasága (ISZT) és az Excenter kutatócsoport körül szerveződött szerzőcsoportnak korábban *Ifjúságügy* című nagy kézikönyv szerves folytatása.¹

Ezúttal módszertant ígér a kötet. *Módszerek* leírását. A 100 „nonformális módszer” voltaképpen egy nagy játéktár, s ráadásként még újabb fejezetekbe gyűjtött leírásokat is olvashatunk. Szigorúan ragaszkodva ahhoz a szerkesztési elvhez, mely szerint e módszer egy meghatározott idejű közös cselekvéssor (játékaktus, etűd), a szerkesztők nem vállalkoznak arra, hogy ezekből sorozatokat, programmodelleket alkossanak, ezt rábízák a címzettekre, a széles értelemben vett „ifjúságsegítő szakemberekre”.²

¹ Annak idején én írtam recenziót a kötetéről, üdvözölvén annak megjelenését a neveléstudomány „nagy elbeszélésében”. Nagy Ádám azóta a neveléstudomány habilitált docense lett az *Ifjúságügy* kötet mögött álló kutatásai nyomán, ma a komarnoi Selye Egyetem megbecsült tanára.

² Ám induljon mozgalom, gyűjtőmunka: vállalkozó kedvű alkalmazó küldje meg a szerkesztőknek (nagyadam@excenter.eu), hogy miképp válogatott ebből az igazán gazdag tárból, s miképp rendezte őket egy hosszabb program, képzés, tábor, projektum alkotórészeiként rendszerbe.

Kezdetben volt az *őrsvezetőképző tanfolyam* cserkészeknél is, úttörőknél is. Ezeket a közösségi helyeken adták kézről-kézre, szájról-szájra e játékokat a serdülők – eredetüket az ősködben hagyva folklorizálódva.³

Aztán adódtak források. Minden bizonnyal *Grätzer József* éppen 80 éve megjelent *Sicce* az első rendszerező írott forrás, sok játék, trükk, feladvány táplálkozott Karinthy tragikus sorsú titkáranak – mi tagadás, aztán csaknem negyedszázadra forgalomból kivont - kötetéből. (Azóta számtalan kiadása jelent meg *Sicc – Szórakoztató időtöltések, cseles csalafintaságok* címen.)⁴

Padisák Mihály nevét emlegessük tisztelettel. *Játékmesterek kis kézikönyve - avagy: a játékvezető és a játék* címen adta ki a Népművelési Propaganda Iroda 1970-ben. Ez valószínűleg kézikönyv volt immár. Bár elsősorban a szórakozást, a játékot helyezte középpontba (ő még mint a viccben az egyszerű ember, a „kompetenciák felfedezése előtt” született. Rá 15 évvel újabb, akkurátusan rendezett kötetet adott ki. Mondhatni, megjelent az első, fejlesztési szempontokat is tekintetbevevő játékkönyv. *Minden napra egy játék* (1986).⁵

A nagy játékgyűjtők és rendszerező publikálók közül (többen voltak ilyenek Lukácsy András, Csukás István, az iskolai egésznapos nevelés szakembere, Bognár Mária is gyarapította ezen antológiákat) Vargha Balázs nevét kell kiemelni. Az ő *Játékkönyvé*n (és ennek újabb kiadásain) nemzedékek nőttek fel. Grétsy László pedig arról nevezetes, hogy a nyelvi játékokat rendszerezte vaskos, enciklopédikus kötetbe *Nyelvi játékaink nagykönyve* címmel 2012-ben a Tinta Könyvkiadó vállalkozásában.

S közeledünk az „ifjúságüggyel” szoros testvériségben örökifjú, de mégiscsak a hazai társadalom demokratizálódásával megerősödő szakmák világához, melyek forrásai több mindennap használt fejlesztő játékunknak, ha nem is tudunk róla. Gabnai Katalin, Debreczeni Tibor, később Kaposi László, a hazai drámapedagógia úttörői adtak ki fontos antológiákat (Drámajátékok, Szín-kör-játék, ill. Játékkönyv címmel).⁶ A közművelődés, közösségfejlesztés is letette az asztalra a maga módszer- és játékgyűjteményeit. Emeljük ki a Varga A. Tamás nevével fémjelzett kötetet, *A klub mint aktivizáló környezet* címűt, ill. Heit Gábor Önismereti játékok és beszélgetések című munkáját, melyeket a Népművelési Propaganda Iroda adott közre.

A szociális munkások szakmai fejlesztésén fáradozó, korán elhunyt szakember remsechidi tanulmányújáról a 80-as évek elején tért haza egy kisbőröndnyi játékmódszer kartonnal. A játékgyűjteményt aztán boldogan a gyerekekből szerveződött művészeti-együttes-vezető Váradi István vette magához, s látott hozzá a magyarításhoz.⁷ (*A Remscheid Institut für Bildung und Kultur* ma is virágzik az azóta egyesült Németországban.) A felnőttképzés szakirodalma további nyugati forrásokat tartalmaz. Sokan használják a Trivium Kiadó 1998-ban megjelent Kommunikációs gyakorlatait Vera F. Birkenbihltől,

³ Ki tudja ma már például, hogy a mai gyerektáborokban is hallható, de az egykori úttörőtáborok világát is felderítő dalos tréfákat, olykor kamaszos idétlenségeket maga Bárdos Lajos „szerzette” cserkész-testvéreinek.

⁴ Az alábbi bemutatás egyben kritika is, sajnálom, hogy a kötet szerzői irodalomjegyzékükben e forrásokat, elődöket nem ismertetik, lényegében csak Rudas János méltán híres *Delphi*-köteteire, illetve az UNESCO pártfogolta nemzetközi kiadványra (*KOMPASZ*) hivatkoznak.

⁵ Olvasmányok nyomában fűzér-recenzióba rendeztem e műveket, mely megjelent a Fapadoskönyv Kiadónál 2014-ben *Pedagógiai olvasónapló* című gyűjteményes kötetemben.

⁶ Gabnai könyvből televíziós ismeretterjesztő-játéktanító sorozat is készült Csörgősipka címen.

⁷ Azóta a Garabonciás Együttes vezetője, Ferencváros Díszpolgára sem él, a „kisbőröndöt” a kerületi Helytörténeti Gyűjtemény őrzi a Váradi-hagyatékok között.

ugyancsak tőle a Saxum Kiadó is kiadott Személyiségfejlesztő társasjátékokat 2007-ben. Pieter Nissen és Uwe Iden, illetve Alexander Redlich módszergyűjteményeit az ezredfordulón a Műszaki Kiadó adta ki *Moderátoriskola*, ill. *Konfliktusmoderálás* címen.⁸

Még egy forrás sorolható ide. A felnőttképzés, vezetőképzés mellett ugyancsak az ezredfordulón jelentek meg a „Minőségfejlesztéssel” összefüggő módszertani gyűjtemények. Jómagam az Iskolafejlesztési Alapítvány tanfolyami keretei közt a kanadai St. Murgatroydtól tanulhattam megannyi, a kötetben is megjelenő elemző módszert, a hal-szálkát, a 7 miértet, az erőtér-elemzést és másokat (érdekes, hogy a SWOT-ot a szerzők nem gondolták feljegyzendőnek ebből a kultúrából).⁹

A hazai „úttörők” közül Ormai Vera adott ki Személyiségfejlesztő játékokat az Iskolafejlesztési Alapítvány gondozásában, illetve a Nemzeti Tankönyvkiadó Pszichológia és pedagógia nevelőknek című sorozatban Konta Ildikó és Zsolnai Anikó nevéhez kötve adott ki gyűjteményt *A szociális készségek játékos fejlesztése az iskolában* címmel. Ez utóbbi kötetekben is megtaláljuk az ismert, sokat játszott fejlesztő etűdöket, az újdonságuk az, hogy a fejlesztési célok oldaláról végzik el a rendszerezést.

Ebbe a sorozatba éveken át Nagy Ádámmal közös munkahelyünk is illeszkedett kiadványaival. *Módszertár Felsőfokon* címen az Új Helikon Bt. adta ki az ELTE Alkalmazott Nevelési Tanszéke egy-egy pedagógusképzésben alkalmazott tanórányi módszerleírásait, majd ugyanez a kör Czeto Krisztina és Lénárd Sándor szerkesztésében elektronikus kézikönyvet adott ki *Mindenki Iskolája – Feladatár* címmel.¹⁰ 37 módszert tartalmazott ez a kötet. A most bemutatott könyvhez azért tekintem fontos lépcsőfoknak, mert a rendszerezésben finom tudatossággal megjelentek a kompetenciák, s szigorúan egyeztetett, azonos szerkezetben íródtak le a módszerek.¹¹

Mert az *Ifjúságügy-módszertárnak* túl a gyűjtemény gazdagságán ez a legfontosabb erénye, a rendszerezés mellett (ismerkedés, bizalomfejlesztés, időtöltés, kommunikáció, elemzés, problémafeltárás – megoldás, konfliktusfeltárás-, kezelés, tervezés) ¹² következetesen törekszik a fejleszhető kompetenciák kigyűjtésére is.

A *kompetenciák világában* a szerkesztők kiindulópontnak az EU-s, életen át tartó tanulásához szükséges kulcskompetenciákat tekintették, ama bizonyos 8-at.¹³ Tudjuk, hogy a mi Nat-unk elegendően és kreatívan adaptálta ezt, s lett belőle 9.¹⁴ A kulcskompetenciák

⁸ Szerzőink leleménye, hogy sajátos módszertani rendszerükbe konvertálják Th. Gordon közismert „történeteit”.

⁹ Tartozunk a történelmi igazságnak, hogy e tanfolyamon Pócze Gábor továbbfejlesztette az erőtér-elemzést, s ennek a – vezetésetikailag nem is vitán felül álló módszernek – magyar változatnak „Hol van Béla?” címet adtuk.

¹⁰ http://www.eltereader.hu/media/2014/12/ANET_vegleges_navi.pdf. Itt jegyzem meg, hogy az ELTE Játék- és szabadidőtanárszakos képzésében Solymosi Katalin adjunktus a hallgatókkal közösen készített játékgyűjteményt, melynek kiadására készülnek a szerzők.

¹¹ Mindezekkel egy időben jelent meg a könyvpiacra Ollé János-Kovács Mária-Lendvai Lászlóné-Szivákl Judit Mód-szer-tára is jelezvén, hogy igény van a fejlesztési folyamatok kvarkjainak, atomjainak leírására is.

¹² Kevésé konzekvens a II. rész (A 100-on felüli bemutatott módszerek), melyek Egyéni esetek, Csoportos esetek, rendezvények, klub, tábor, non-direktív segítségnyújtás csoportokban sorol módszereket, némelyiket olykor – tudatosan? véletlenül? – többször is azonos szöveggel, s néhány esetben megtörve a kötet egységes szerkezetét „önismereti narratívában” („én mit csináljak, ha...”) fogalmazva.

¹³ Vö. <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozi-kitekintes/egesz-eletem-at-tarto>

¹⁴ http://pszk.nyme.hu/tamop412b/kompetencia_alapu_pedagogia/nat_kompetencia_rtelmezs.html. A hazai hagyománynak megfelelően a „matematikai” és a „természettudományost” választotta ketté, il-

adaptációjába mások is beleszaladtak. A drámapedagógusok a hazai kezdeményezésű nemzetközi DICE-kutatás során egy „egyéb” 9. kompetenciát illesztettek kutatási módszertárunkba, mert eredményeik számára a nyolcat szűknek találták.¹⁵ A magam részéről ezt a szétszabdalást akkor is kifogásoltam. Egymástól eltérő absztrakciós szintű kompetenciák kerülnek a rendszerbe, s immár akár a végtelenségig gyarapíthatók. Kötetünk szerzői (a módszerek szorgos gyűjtői, feltárói, elemzői) is beleesnek ebbe a csapdába. Szerepel ugyan minden játéknál a „szociális és állampolgári kompetencia” (hát persze!), ám hol megjelenik „aktív hallgatás”, hol „asszertivitás” stb., mint kompetencia. (Érdekes, hogy ebben a felbontásban az „empátia” képességével mintha mostoháiban bánnának a szerzők.)

Van tehát 102 és 102 módszerünk a kötetben, az egyszerűektől, a fejlesztővé emelt közösségi játékoktól a problémamegoldás, tervezés bonyolultabb formáig. *Labdalánc*tól a *Gyilkos*ig, „*Állj ide, állj odától*” a *Tükörtorny*on át a *Nominális csoport-módszer*ig, *Open space*-ig. Sorolhatnánk, mindenki találna ismerttet – s értelmezné a szerzők által a játéknak, gyakorlatnak tulajdonított fejlesztési célokat, energiákat, mindenki hiányolna is valamit.

Jómagam miközben örömmel ismertem fel megannyi nyelvi, mozgásos, sőt vizuális fejlesztő játékot, keveslem a főleg ismerkedésnél, csapatépítésnél jól alkalmazható, hangzós, mondhatni zenei játékokat (hogy ez az érzékszerv se maradjon ki: *Hol szólsz, Jancsi, Jellemzés slágercíme*vel stb.) Alighanem tudatosan bántak szűkmarkúan a szerzők az IKT-t igénybe vevő, online-megoldató feladatokkal, bátrabban tekinthettek volna erre a szférára is. Mint ahogy alig bukkannak fel az ősi folklórból származó fejlesztő népi játékok (a hidas-játék egy változata felbukkan, de érdemes lenne böngészni ezen a tarlón is). Az természetes, hogy a szociális kompetenciák, ebben különösen az érzelmi intelligencia, stratégiai tervezés képessége fejlesztése jelenik meg a leggazdagabban a kötetben. De milyen jó ismerkedő játék lehetne a régi-régi *Sarokelnevezés*, vagy a gyerekkorunkban *Mániás család*nak nevezett, mára *Karmesterré* szelídült játék.¹⁶ A társadalmi helyzet, társadalmi változás megélésében pedig óriási tapasztalatokhoz vezet a korábban egyszerűen koncentrációs játéknak lajstromozott játék, az *Elnök – alelnök – titkár*.¹⁷

S hiányolom az olvasótábori mozgalomban Kamarás Istvánék által szakmunkástanuló fiatalok által sikerre vitt *Irodalmi bíróság* módszerét is, ha már a drámapedagógia eszköztára oly gazdagon jelen van.

Ne legyünk telhetetlenek. Egy kötet terjedelme nem végtelen. Adva van egy jó struktúra, adva van egy elkötelezett munkacsoport, érdemes lenne egy végtelenségig bővíthető online módszerenciklopédia „társadalmi” gyűjtése. A keretek adva vannak.

Nehezebb írni a kötet II. részéről. Itt helyzetekre, esetekre adnak tanácsot a gyűjtők, szerzők (pl. a Gyerekvasút gyűjteménye külön említést nyer). Itt is törekedtek rendszerezésre, nem csupán tartalmilag, de használhatóság szempontjából is, hasznosak a figyelemzáró megismerítések. Végkép helyes, hogy a kirekesztő, megalázó módszereket kiiktatni javasolják a táborvezetők, klubvezetők módszertárából (akár agresszív cselekmények, lopás, drogfogyasztás stb. való tettenérések, konfliktusok stb. esetére). De mégis úgy

letve a „kulturális” jelzőt (gondolván, hogy mind a nyolc a kultúra része) magyarította „esztétikai művészetire”

¹⁵ http://www.dramanetwork.eu/file/DICE_kutatasi_eredmenyek.pdf

¹⁶ Szelídült? *Bélaműhely* néven valóságos iskola lett belőle! <http://belamuhely.com/rolunk-2/>

¹⁷ A kötetben is fellelhető *Csön-csön, gyűrű* mellett ezt játszottuk éjszakákon át az ELTE Bölcsészkarának reformer KISZ-vezetősége képzőtáborában 1969 nyarán.

látom, e fejezetben még nem lelték meg a rendszerezés jó sarokköveit, gyakran válnak e leírások receptté. Ajánlom azt a módszert, amellyel magam vezetem be tanárjelöltjeimet a nevelési módszerek világába. Abból a kiindulásból, hogy módszer bármilyen nevelői vezetői gesztus lehet (úgymond módszerré emelkedhet az adott helyzetben egy-egy, máskor fel nem tűnő szóhasználat, kézmozdulat is), nos, e felismerésben az elemzés módszerét látom célravezetőnek. Az adott módszer jellemzésére olyan kontinuumokat (vonalakot) használunk, melynek két végpontján helyezkedik el a szempont két szélsőséges megjelenése (nem feltétlenül negatív-pozitív pólusokon, hiszen az annyi mindentől függ, a helyzettől, a módszer alkalmazójának személyiségétől, kultúrájától, a módszer „élvezőinek” megannyi sajátosságától, de még a történelmi kortól is.

Mégis milyen ellentétpárokat ajánlok több szerző nyomán?

- fejlesztő – korlátozó
- aktivizáló – passzivizáló
- verbális – cselekedtető
- egyéni – kollektív
- direkt – indirekt
- konvencionális – váratlan, meglepő¹⁸

Ezt követően a Ranschburgtól jól ismert mátrix kínálkozik elemzési szempontként: meleg – hideg, engedékeny – korlátozó, ill. a Lewin-Mérei „rendszerteran” a vezetés, a problémamegoldás *autoriter-laissez faire-demokratikus* pólusairól. E két utóbbi szempont is gazdag árnyalatokban teszi lehetővé az adott módszer elemzését. De talán még fontosabb lehet egy-egy módszer megválasztásánál az „emberkép” tisztázása a módszer alkalmazójának. Miképp tekint a rábizott, tőle segítséget kérő személyre, csoportra?

De az alkalmazandó módszerek repertoárjának gazdagsága sem lebecsülendő. Erre figyelmeztet Nagy Ádám – Antal Ágnes – Holczer Mónika új könyve. Mindenkinek ajánlom.¹⁹

A kötet román nyelvű változatban is megjelent Szatmárban.

¹⁸ A kifejezések önmagukért beszélnek. Tán ez utóbbihoz lehet jó illusztráció a neveléstudósként is jól ismert Nagy Katalin ifjúsági regénye, a *Legfeljebb 3 pofon* című.